

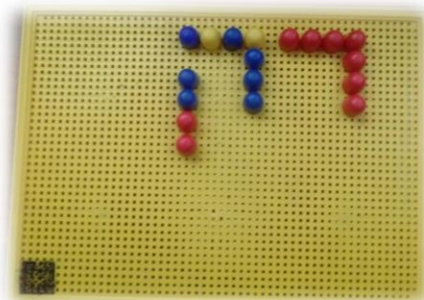
יהושע העשיל אוירבך

כולל "תפארת אהרן" מודיעין עילית

בענין כתיבה במשחקים בשבת

מצויים בימינו משחקים רבים אשר הדרך לכתוב בהם, ויש לברר אם מותר לכתוב בהם בשבת או שמא יש בזה משום כותב.

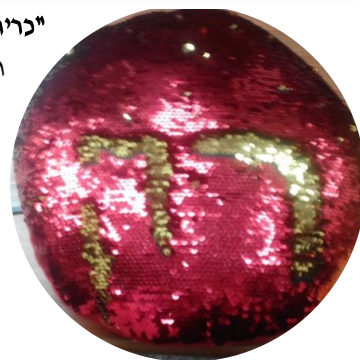
"משחק פטריות", לוח מחורר אשר נועצים לתוכו חלקים קטנים העשויים כמין פטריות. (ישנם שני סוגי משחק פטריות, סוג אחד אין החלקים נופלים ממנו אף כשהופכים את הלוח וכנראה בתמונה וממילא הכתב יכול להתקיים לאורך זמן, וע"ז אנו דנים, סוג נוסף מצוי אשר בכל תזוזה קטנה יכולים החלקים ליפול ממנו, ועל משחק זה אין אנו דנים במאמר שלפנינו).

"עט מגנט", לוח העשוי ממשטח מחורר כמין רשת אשר תחתיו מאות כדורי מתכת, שמתרוממים ע"י מוט קטן העשוי כמין עיפרון שבראשו מגנט, וכשמתרוממים הם נאחזים בחורי הרשת כך שאינם נופלים מעצמם והכתב יכול להישאר לאורך זמן.

"כרית פייטיס", כרית המצופה מאות פייטים קטנים צפופים אשר מצידם האחד צבעם אדום ומהצד השני זהב, ובהזזתם ע"י האצבעות ניתן להופכם ולכתוב בהם אותיות, ואינם נהפכים חזרה ע"י עצמם, כך שהכתב יכול להתקיים לאורך זמן. [ישנם כריות העשויות לכתחילה בצורה שכתוב בהם מילה מסוימת כגון שם, (והיינו שבצד אחד הפייטים כולם בצבע זהה ואילו מן הצד השני רוב הפייטים בצבע מסויים מלבד מ' מגנטים היוצרים מילה מסוימת) ועל אלו לא נסוב מאמרנו, כיון שהם כאותיות הכתובים בחודי הדפים ומותר להופכם ולהחזיר אותיות השם למקומם]

"לוח הקסם", מורכב ממשטח מגנט צבעוני (העשוי מחלקיקי מגנט צבעוניים) ומעליו משטח מגנט בהיר, וע"י העברת ה"עט" אשר בראשו חתיכת מתכת נצמדים המגנטים למשטח הבהיר ונראים ככתב רגיל, וניתן למוחקם בהעברת פס פלסטיק (ע"י הזזת החלק המסומן בחץ) המפריד בין המשטח הצבעוני למשטח הבהיר.

א. צודי הנידון בזה.

ואשר יש לדון בכל אלו אם יש בהם משום איסור כותב בשבת דלכאוי לא גרע מכותב באפר אשר כתב השו"ע (סעיף ד') שאסור בשבת, אלא שיש לדון בזה דאפשר דדמי לאותיות הכתובות בחודי דפי הספרים אשר לדעת הלבוש והמג"א (וכן הסכים המנוה"ט)^א אסור לפתוח ולסגור הספרים הנ"ל בשבת משום כותב, מאידך דעת הרמ"א בתשו' (סי' קיט) והט"ז (ש"מ סק"ב) דמותר, וכן נקטו הפוסקים לדינא^ב.

ומצינו בפוסקים כמה טעמים להיתר בזה א. בט"ז כתב להיתר מטעם דקירוב וריחוק לאו כלום הוא, ומייתי רא"י מסוגיא דשבת, דאמר רב אמי כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב מאי טעמא מחוסר קריבה בעלמא הוא, חזינן דכל שהוא מחוסר קריבה לא חשיב מעשה ומדחזינן התם דמחוסר קריבה חשיבא כתיבה לענין חיוב, ה"ה שיהא חשוב כתיבה לענין פטור והיינו שמותר להפריד אות לב' חלקים כיון שאינו אלא מחוסר קריבה וחשיב כאילו האות עדיין קיימת, ואין סברא לחלק בין אותיות שלימות לחצי אותיות, דבין כך ובין כך הוא מחוסר קריבה בעלמא. ב. מטעם דלת, והיינו כמו דמצינו גבי בונה דבפתחת וסגירת דלת אין משום איסור בונה כיון שהוא עשוי לכך ויש לו ציר, ה"ה הכא לא מיקרי כותב ומוחק כיון שהוא עשוי לכך, וגם דומה לציר.

ב. ביאור דברי הט"ז.

והנה בעצם ראייתו של הט"ז הקשה בחמד משה דאם אכן נכון הדבר דאין חילוק בין קירוב וריחוק חצאי אותיות לאותיות שלימות, אמאי אמר רב אמי בגמ' "כתב אות אחת בטבריה ואות אחת בציפורי חייב" הו"ל לאשמעינן רבותא טפי דאפי' כתב חצי אות בטבריה וחצי אות בציפורי ועוד חצי אות בירושלים וחצי אות בצפת חייב, ומדנקט "אות אחת" ע"כ דהא דאמרינן מחוסר קריבה בעלמא היינו דווקא באות שלימה, וכן הקשה הגרש"ק (ס'

^א ע"ש (קה"מ סק"ד) שהבין גם בדעת הרמ"א דאין כוונתו להיתר אלא ר"ל דליכא איסורא דאורייתא כיון דהוא מלאכה שאצ"ל, מ"מ לא מצינו לעוד אחד מן הפוסקים שהבין כן.

^ב אף שנקטו כן מעיקר הדין מ"מ הרבה מהפוסקים כתבט שיש להחמיר לכתחילה, עי' במאמר ובמשנ"ב (סק"ז) ובחזו"א (סי' סא סק"ב).

החיים הכא) וע"ש שכתב דע"כ דהא דכתב אות א' בטבריה ואות א' בציפורי חייב הוא משום דחשיב מלאכת מחשבת והיינו דכל שלא כתב ב' אותיות לא חשיב מלאכה חשובה ומשכתב ב' אותיות מיקרי עי"ז מלאכה חשובה, משא"כ בב' חצאי אותיות ודאי דלא חשיב מלאכה חשובה אף שאין מחוסרין אלא קריבה כיון דלא הוי כתב כלל ובכה"ג אין הפטור משום מלאכת מחשבת אלא משום דלא הוי כתב ואדרבה מי שמקרבן יהיה חייב משום כותב. וכע"ז כתב גם המאמר מרדכי דאע"ג דמי שיקרב או ירחק ב' אותיות זו מזו לא יתחייב חטאת משום דלא עביד מעשה בגוף האות משא"כ היכא ששובר האות דקעביד מעשה בגוף האות ודאי חייב^א.

וליישב דברי הט"ז צ"ל דר"ל דהיכא שהאות כבר כתובה ומקרבה ומרחקה יש לומר דקירוב וריחוק לאו כלום הוא, כיון שבקירובו וריחוקו אינו יוצר כתיבה חדשה שלא היתה בעולם, וכע"ז כתב באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' עה) דגם הט"ז יודה היכא שלא ניכר צורת האות שאסור לקרב חצאי אותיות זו לזו (וגם מסברא נראה כן דאף אי נימא בדעת הט"ז דאיה"נ אם יכתוב חצי אות בטבריה וחצי אות בציפורי וכו' יהא חייב, והא דנקט רב אמי אות אחת ולא חצי אות היינו משום דמלתא דשכיחא נקט, מ"מ מסתברא שלא יהא חייב אם יכתוב כמה קוים קטנים משום שיכולים להתחבר זה לזה, וגם שא"כ יתחייב על שיעור קטן ביותר והיינו שאם יצייר כמה נקודות קטנות כבר יהא חייב שהרי יכולים להתחבר זה לזה לב' אותיות יו"ד).

וכן מבואר בלשון השועה"ד (סעיף ד') דהיכא שמשנה האות וכותב אות אחרת ליכא להיתר זה, שכתב וז"ל ואותן ספרים וכו' ויש מתירין לנעלן לפי שכיון שהאותיות הן כתובות כבר אלא שמחוסרין קריבה בעלמא אין בזה משום כותב כיון שאפשר להקריבן בקל בלי עשיית מעשה חדש הרי הן כמקורבים ועומדים ואינו עושה כלום בקריבה זו וכן מותר לפתחן מטעם זה ואינו כמוחקן כיון שכתבתן קיימת ואפשר להקריבן בקל והרי הן כמקורבין וכן נוהגין, ע"כ.

^א ועי' באבני נזר (סי' ר"י) שהוכיח מדברי הרמ"א באבן העזר שכתבת חצי אות לא מיקרי כתיבה כלל, והשלמת האות מיקרי כתיבה.

ובאמת שבעצם הדמיון בין בונה לכותב יש לעיין טפי וכמו שכתבו המאמר מרדכי והחזו"א (סי' ס"א סק"ב) שאינו דומה כלל, דגבי בנין עיקר הענין הוא הקיום ואינו חייב על פעולת הבנין אלא אם דעתו לבטלו, וכגון אם מניח אבן ואין דעתו לבטלו פטור, משא"כ כותב דחייב על עצם הכתיבה גם אם אין דעתו לבטלו וכגון שכותב במקום שודאי ימחקו אח"כ ודאי חייב דכותב ע"מ למחוק חייב, משום שעצם הכתיבה אסורה בשבת. ומכאן זה כתב החזו"א טעם אחר בטעם ההיתר והוא דפשיטא שהכותב על חודי הדפים פטור משום דהוי דבר שאינו מתקיים וכיון שכן הרי שגם על המחיקה לא מחייב וגם לא מיקרי כותב ע"מ למחוק כיון שאין שום תועלת בכתב השני יותר מן הראשון, וא"כ אינו אלא מקלקל ופטור וכיון שכן הוי פסי"ר (כיון שבפתיחת הספר אינו מכין למחיקה) בתרי דרבנן ומותר. ולדבריו ודאי דבג"ד אסור דהא הכא מכין הוא וגם יש תועלת בכתב השני יותר מהראשון.

ובמור וקציעה כתב (וכע"ז כתב גם הדע"ת) בטעם היתר פתיחת הספרים משום דהאותיות אינם מחוברים כלל לכן לא מיקרי כתב, ונראה ביאור כוונתו משום דבחודי הספרים אין הדפים מחוברים זה לזה כלל אלא מונחים זה ע"ג זה בלחץ הכריכה שמב' צידיהם ולכן אינם זזים ונראה הכתב על גביהם, ונראה דגם זה לא שייך בנידון דידן כיון דהכא האותיות מחוברים זה לזה באמצעות הפלסטיק שביניהם שמחזיקן ומה לי אם מחוברים ע"י פלסטיק או ע"י דבק, משא"כ בחודי הדפים שאף שהדפים מחוברים זה לזה מצד השני מ"מ חצאי האותיות אינם מחוברים זה לזה כלל.

וגם לפי דברי הדעת תורה שביאר טעם ההיתר בפתיחת וסגירת הספרים משום שאין דרך כתיבה בכך, יש לומר דהכא דרך כתיבה בכך דהמשחקים הנ"ל עשויים לכתוב ולצייר, ומבואר בפוסקים דלמעשה אין חילוק בין כתב לציורים לענין חיוב כותב, אלא שאינו עשוי לקיום, ועכ"פ צריך להיות אסור מדרבנן.

וכן נראה גם מדברי הכנה"ג (הגב"י אות א') שכתב: ואומר אני, דשמא לא אסרינן אלא כשמוחק האות ונפסד צורתה לגמרי, אבל בפתיחת הספר שהאות אינה נמחקת אלא נפרדת קצתה מקצתה וכשחוזר וסוגר הספר חוזרת ומתחברת, אין בזה משום מוחק, ע"כ. מבואר דהיכא שהאות נמחקת לגמרי יש בזה משום כותב ומוחק.

ג. ביאור הדמיון בין כותב לבונה.

וגם לפי טעם הב' דדומה לדלת יש לחלק דטעמא דבפתיחת וסגירת דלת לא מיקרי בונה הוא משום דאף שבפתיחת הדלת לכא' הוא סותר חלק מהבנין מ"מ כיון שבסגירת הדלת הוא מחזיר המצב לקדמותו ע"כ לא חשיב סותר ובונה, וה"ה הכא אף שבפתיחת הספר הוא מוחק מ"מ כיון שעתיד הוא להחזיר המצב לקדמותו אין על מעשה זה שם מוחק, ובעצם שכן נראה בדברי הפרישה (סק"א) שכתב וז"ל בפתיחת הספר שאף שכשפותחין אותן מנתק האות מכל מקום כשחוזר וסוגרו הוא מתקן כבתחלה ותחלת כתיבתו עליו נעשה לפתחו ולסגרו וה"ל כמו דלת הנפתח ונסגר דאין בו משום בנין וסתירה, עכ"ל. מבואר דלא התיר אלא מטעם שבכתיבת האותיות אינו מחדש אותיות אלא חוזר ומתקן כבתחילה, אבל הכא דאין כאן אותיות החוזרות ונכתבות אלא בכל פעם נכתבים אותיות אחרות הוי כתיבה חדשה ולא דמי לדלת כלל.

ועי' בשו"ת חוות יאיר (סי' טז) שכתב להתיר מטעם דדומה לכוס של פרקים דלא חשיב בנין וסתירה אף אם מחברם הדק היטב כיון שעשויים לכך, ה"ה הכא לא מיקרי חיבור בדפי האותיות כיון שעשויים לפתחם ובכל עת ורגע לפירוד קיימא, ולפי"ז לכא' ה"ה בנידון דידן כיון שאינו עשוי לקיום כלל לא מיקרי כותב, אכן המעיין בדבריו ימצא דגם הוא לא התיר אלא בחודי הדפים כיון שאינו מחדש בהם דבר, אבל היכא שמחדש כתב חדש אסור, וז"ל בסוף דבריו: "משא"כ בנידון דידן גרע טובא מכותב במשקין דלכתחלה אסור דמחדש דבר." מבואר דהיכא דמחדש דבר הוי ככותב במשקין ואסור.

המורם מהאמור:

מאחר שבירדנו שמשחקים אלו אינם דומים לאותיות הכתובות בחודי הדפים שהרי הכתיבה הראשונה אינה קיימת לאחר המחיקה כלל ובכל פעם כותב אות אחרת, נראה דהוי ככותב באפר שפסק השו"ע דאסור משום כותב, לכן אף לדעת המתירים בפתיחת וסגירת ספרים הכתובים בצדיהם אותיות (וכן ק"ל), אין להקל לכתוב במשחקים אלו בשבת.